

ВЕСІЛЛЯ У РОДИНАХ ГАЛИЦЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ - 30-Х РОКІВ ХХ СТ.: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито особливості відзначення весіль у родинах галицької сільської інтелігенції кінця ХІХ - 30-х рр. ХХ ст. Основну увагу звернено на фактори (особисті, матеріальні, національні), які впливали на вибір пари серед представників світської інтелігенції та майбутніх священиків, і на порядок проведення весілля. Досліджено також роль соціальних чинників у процесі формування родин духовенства у Галичині.

Створення нової сім'ї завжди було знаковою подією не тільки у житті конкретної людини чи родини, але й усієї громади. Однак, попри всі позитивні моменти, пов'язанні з весіллям і святковими урочистостями, не рідко доводиться констатувати вплив матеріальних чинників на процес укладення подружжя. Особливо цікавим, на наш погляд, є дослідження факторів (як особистих, так і соціальних), які впливали на вибір пари та самий порядок відзначення весілля у середовищі галицької сільської інтелігенції наприкінці ХІХ - 30-х років ХХ ст.

Дана проблема частково відображена у спогадах сучасників подій, зокрема, О.Заклинського [10], О.Пристая [19], Ф.Тарнавського [21], С.Шухевича [25] та інших. Із історіографічної бази найбільш інформативною є стаття львівського дослідника А.Заярнюка під назвою "Соціальні аспекти статі в дискурсі греко-католицького духовенства Галичини другої половини ХІХ століття" [11]. Проте у ній проаналізовано тільки священичі родини, тому досі нез'ясованими залишається низка питань, пов'язаних із пошуком пари і весіллям у сім'ях світської інтелігенції.

З огляду на це, автор ставить за мету простежити спільні риси і відмінності у пошуку пари та відзначення весілля представниками освіченої верстви, а також визначити роль у цьому процесі соціальних чинників.

Щодо світської інтелігенції, то більшість її представників одружувалися тільки після одержання постійної посади, приблизно у віці 30-40 років [23, с.7]. Дотримуючись таких вікових рамок, інтелігенти керувалися суто практичними міркуваннями: вони свідомо ухилялися від одруження, маючи на меті насамперед покращити своє матеріальне становище і здобути кошти на утримання майбутньої сім'ї.

Одним із підтверджень подібних позицій є тексти шлюбних оголошень, які інтелігенти неодноразово надсилали у пресу. Серед тих, хто звертався до такого нетрадиційного на той час способу знайомства, переважали прац-

івники педагогічної сфери. Нерідко у шлюбному оголошенні зазначалася майнова частка, яку майбутня наречена чи наречений мали внести у подружжя. Наприклад, у тексті оголошення, вміщеного у газеті "Новий час" за 1938 р., говорилося, що "старший кавалер, здоровий солідний, технік і купець, покривджений війною і кризою" бажає оженитися з учителькою віком від тридцяти двох до сорока двох років, з приданим у розмірі не менше як 3 тис. злотих готівкою [17, с. 10]. У інших подібних повідомленнях зазначалося, що лікар-українець оженився з панною, яка "мала би більший маєток" [8, с. 4], або "інженер на певному становиську бажає в цілі матримоніальній познайомитися з гарною, інтелігентною, ніжною, господарною, середнього зросту, матеріально забезпеченою панною до 24 років" [16, с.11].

Представники освіченої верстви тяжіли до створення шлюбів на принципах соціальної ендогамії (від грец. *endon* - усередині). Тобто перевага надавалася рівним за походженням і соціальним статусом особам. Зокрема, доволі поширеними були вчительські сім'ї. Однак, якщо для селянства така тенденція не створювала загрози, то для інтелігенції вона мала свої негативні прояви. Проживаючи на провінції, педагогу значно важче було знайти пару, аніж звичайному сільському парубкові чи дівчині.

Багато працівниць педагогічної чи кооперативної сфери діяльності свідомо звужували коло потенційних наречених, не бажаючи виходити заміж за селян. Особливо важким було становище безробітної молоді, яка, попри здобуту освіту, ставала тягарем для родини. У такому випадку дівчина, за словами сучасниці, виходила заміж за "якогось напівграмотного крамаря, а нераз і за звичайного поліція, що все в очах її оточення є чимось вищим від сільських хлопців" [1, арк. 19].

Серед найбільш освічених кіл тогочасної галицької громадськості пропагувалася ідея матеріальної незалежності жінки, а відтак і звільнення її від необхідності вимушеного заміжжя. З цієї точки зору цікавими є думки, висловлені відомою поетесою Марійкою Підгірянкою: "Як я здала матуру (випускний іспит - О. Д.) втішилася що буду учителькою, що буду самостійно жити, працювати для народу. Найбільше тішило мене, що не мушу чекати чоловіка. Свобідно можу вибрати собі по своїй душі друга, а не мушу брати що трафиться" [3, арк.37].

Боротьба інтелігенції за матеріальне і духовне рівноправ'я між статями мала велике суспільне значення. Оскільки фінансова самостійність могла бути досягнута тільки через здобуття певного фаху, проблема звільнення від необхідності укладення раннього шлюбу тісно поєднувалася із пропагандою жіночої освіти.

Вимушеному заміжжю протиставлялася активна громадська праця над піднесенням культурно-освітнього і господарського життя на провінції,

що сприяло залученню жіноцтва до процесів розбудови національно орієнтованих інституцій.

Не останню роль у формуванні подібних поглядів відіграли художні твори феміністичного спрямування. Першість серед них займала повість О.Кобиллянської "Царівна". Як писала у своїй автобіографії учителька І.Блажкевич, "Царівна" витичила мені шлях життєвої самостійності, влила в душу почуття рівновартості жінки з чоловіком, зруйнувала не одне "не випадає", яким в той час путали дівчат" [2, арк. 3]. Схожі думки на рахунок цього твору висловлювала і педагог О. Дучимінська. Згідно її тверджень, письменниця на перший план вивела "жінку - людину, яка вже мала в душі свій світ, а не тільки відбитку "його" (чоловіка - О. Д.)..." [9, с. 173-174]

Через відносно обмежений вибір пари серед інтелігенції, особливо світської, значно частіше, ніж у селянства, зустрічалися мішані шлюби. Якщо селяни звичайно упереджено ставилися навіть до члена сусідньої громади (особливо недоброзичливо приймали жінку, вона практично все життя залишалася у селі чоловіка чужою) [6, с. 15], то для освіченої верстви шлюби з представниками іноетнічної спільноти, здебільшого поляками, були типовими.

Довгий час основна частина кандидаток на одруження із світськими інтелігентами походила із сімей духовенства, але через постійне кількісне зростання представників світських професій, ті були змушені укладати шлюби із польками. Свою роль відіграло і прагнення окремих інтелігентів здійснити успішну кар'єру, адже одруження із представницею польської національності відкривало ширші можливості і давало підстави для сподівань на протекцію з боку місцевої влади. Водночас такі шлюби часто ставали причиною денационалізації української еліти.

На відміну від світської інтелігенції, випускники духовних семінарій не могли відкладати одруження на тривалий термін. За греко-католицьким обрядом вони мали право на шлюб тільки до прийняття свячень. Тому богослови або одружувалися у порівняно молодому віці, переважно одразу ж після закінчення навчання, або не створювали сім'ї взагалі, тобто приймали celibat. Правда, кількість тих, що обирали останній варіант, довгий час у Галичині була незначною. Незважаючи на існування у середовищі тогочасної громадськості та Української греко-католицької церкви діаметрально протилежних поглядів стосовно права священників на шлюб, серед більшості представників сімейне життя вважалося нормою.

Вибір пари і сватання проходили у домах духовенства за давно виробленою схемою. Знайомство відбувалося через розгалужену систему родичів і посередників, які не тільки підбирали кандидатури, але і окреслювали перспективи можливого шлюбу. З цієї причини одна із дописувачок газети "Народ" стверджувала: "Питомці не женяться, тільки їх женять" [18, с. 158].

Перший етап у процесі пошуку пари передбачав попередній обмін інформацією між богословами про відомі їм ймовірні кандидатури на одруження. У духовних семінаріях складалися каталоги чи книги наречених, куди вносили їх імена, вік, місце проживання, а також суми грошей, які можна було одержати як придане [11, с.62].

Наступним етапом були подорожі по Галичині під час канікул. Більшу частину часу семінаристи проводили у домах своїх друзів і знайомих, які представляли здебільшого священицькі родини. Часто вони їхали у гості, покладаючись тільки на інформацію посередників [11, с.66]. У ході таких відвідин, а інколи і кількаденного перебування у домі господаря, богослов освідчувався. Після одержання згоди на шлюб від дівчини та її батьків призначалася дата весілля. Цей день могли відкласти на невизначений термін, якщо наречений ще повертався до навчання у семінарії. У інших випадках весілля відбувалося невдовзі після заручин.

У процесі вибору пари нерідко вирішальну роль відігравав матеріальний статус потенційної нареченої. Зокрема, для придбання пристойного вбрання, необхідного для нанесення візитів у священицькі доми, які дедалі активніше переймали стиль життя міської буржуазії, і для покриття дорожніх витрат богослови позичали гроші під відсотки [11, с.62]. У багатьох ці витрати тільки доповнювали уже існуючі картярські борги і змушували не в останню чергу звертати увагу на посаг [14, с.27]. Вимоги до наречених, сформульовані о. О. Заклинським ще у середині XIX ст., якнайкраще передають погляди, притаманні більшості семінаристам. За його переконаннями, дівчина мала бути добре обізнаною із домашнім господарством, а не освіченою за французькою модою, та найголовніше - за рахунок її посагу богослов мав утримуватися у період до висвячення і на першій посаді [10, с.79].

Отже, як одна з умов вдалого одруження розглядався якщо не багатий, то середній посаг нареченої. Такі досить практичні погляди не були стремлінням до надмірних розкошів, а зумовлювались злиденним життям священика на початках кар'єри, коли його праця на правах сотрудника (помічника пароха) при відсутності відповідної протекції у дідича і консисторії могла тривати роками.

Не останнє місце займав і національний фактор. Майбутні священики, на відміну від світських інтелігентів, із більшим застереженням ставилися до мішаних шлюбів, тому надавали перевагу дівчатам із родин духовенства. Душпастир М. Стрільбицький у часописі "Нива" стверджував, що у достатку і злагоді завжди жили ті парохі, в яких дружина походила із священичого роду, натомість шлюби із польками, за його переконаннями, призводили до різних непорозумінь і сімейних чвар. Для підтвердження своїх поглядів він наводив приклад знайомого священнослужителя, який щонадіділі возив бричкою до костелу свою дружину [20, с. 119].

Проте не тільки особисті мотивації позначалися при виборі богословами нареченої із власного середовища. Окремі з них усвідомлювали, що внаслідок міжнаціонального конфлікту, який накладався на повсякденне життя галичан, дружина-полька могла б ускладнити стосунки як з іншими священиками, так і з парафіянами [11, с. 64].

Таким чином, уникаючи шлюбів із представницями польської національності, майбутні священики намагалися не тільки звести до мінімуму причини сімейних непорозумінь, але й унеможливити несприйняття дружини сільською громадою.

Свої вимоги стосовно майбутніх наречених мали і члени священичих родин, у яких виховувалися доньки. У їхньому розумінні шлюб із семінаристом селянського походження ототожнювався із сходженням на нижчий щабель у соціальній ієрархії [12, с.23; 19, с.55]. Ще у 1860-х роках вихідців із селян серед духовенства називали "дячишиними", оскільки багато з них були синами сільських дяків. Прихильність з боку духовенства, яке часто вирізнялося шляхетським походженням, здобували тільки заможні "дячишини" [11, с.55]. Однак поступово ця різниця нівелювалася. Через родинні зв'язки вихідці із простих селян впливалися до структур давніх священицьких родів [11, с.53].

Певна соціальна градація існувала і серед самого парафіяльного духовенства. Свідченням цього є пісня, яку навів у своїй повісті "Франко і Беркут" відомий галицький письменник Д. Лукіянович:

"Близько мене не сідай,
Я тобі не рівна,
Ти простого попа син,
А я - деканівна" [15, с.131].

У джерелах та історичній літературі знаходимо докази упередженого ставлення членів священичих сімей до наречених, які представляли світську професії. Наприклад, М. Шлемкевич писав, що в другій половині - наприкінці XIX ст. доньки священиків для одруження із світськими інтелігентами змушені були таємно покидати батьківські доми [24, с.48]. Як не дуже вдала партія розцінювався шлюб із сільським вчителем [13, с.49]. Однак педагоги все-таки ставали членами священичих родин, натомість рідкісними були подібні випадки серед селян і навіть дяків [26, р.117].

Практика заміжжя переважно з богословами існувала приблизно до 90-х років XIX ст. З часом священицькі дочки, які потрапляли під зростаючий вплив міської ідеології, почали надавати перевагу представникам світської інтелігенції. Поступова втрата духовенством позицій традиційної еліти у поєднанні із процесами загальної трансформації галицького суспільства призвели до переорієнтацій їх смаків і пріоритетів [11, с.79]. Проте, незважаючи на стійку тенденцію до збільшення світських подруж, традиція міжсвященицьких шлюбів зберігалася і в 30-х роках XX ст.

Стосовно самого порядку проведення весілля, то слід зауважити, що ця подія у галицьких священничих родинх відзначалася особливо гучно. Урочистостям передував тривалий етап підготовки, який включав складання списків запрошених, пошиття святкового одягу для наречених, замовлення музик, кухарів, прислуги для накриття столів тощо.

Серед духовенства побутував звичай запрошувати на весілля колег по навчанню на теологічному факультеті [25, с.152]. Якщо взяти до уваги, що наречений часто був богословом і відповідно запрошував ще й своїх друзів із семінарії, то на такі свята нерідко з'їжджалася декілька десятків священничих родин. Обов'язковою вважалася присутність на вінчанні і всіх родичів. Більшість гостей повідомляли про майбутнє весілля особисто, а для мешканців далеких міст надсилали листівки із запрошенням [21, с.74].

У рядах греко-католицького кліру здавна було заведено кликати на весілля також місцевих панів [19, с.93]. Наречені запрошували дідичів і просили у них благословення, натомість одержували цінні подарунки. Зокрема, відомий громадський діяч С. Шухевич серед сімейних реліквій згадував срібну цукерничку, яку у якості весільного подарунку одержала від польських поміщиків його родичка [25, с.29]. Із загостренням польсько-українського конфлікту наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. такий порядок поступово почав занепадати і дотримувався тільки у тих селах, де священник зберігав тісні і приязні стосунки з дідичем.

На відміну від селян, які у якості весільного вбрання використовували здебільшого народний стрій, костюми наречених виготовляли за міською модою. Особливою вишуканою була весільна сукня молодої. Її детальний опис зустрічаємо у книзі Ю.Цегельського "Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку-Струмилову": "Була це коронкова пів-креноліна таки із дорогого матуріялу бельгійського виробу, чистенько білої краски, довга до кісток, так що накривала білі з шеврової шкіри на гудзики запинані черевіки з тричвертевими халявами. Верх сукні відшиваний у пасі був пасований до стану горсет критий коронкою. Рукави були довгі "буфіясті" від гори та закінчені круглими маншетами й подібний стоячий ковнір. Сукня запиналася від заду довгим рядом гудзиків вшитих так, щоби їх не було видно" [22, с.493]. Святковий одяг нареченої доповнювала довга фата.

Загалом весілля у священничій сім'ї було великою подією на усю околицю і доброю нагодою для зібрання усієї родини. До організації цього дійства широко залучалися місцеві мешканці. Оскільки кількість запрошених інколи перевищувала 300 осіб, то для їх розміщення заздалегідь готували сільські оселі [5, с.88; 21, с.74]. Часто у день приїзду гостей на основних шляхах стояли місцеві парубки з картками з іменами людей, яких вони мали зустріти і розселити [21, с.74].

У тому випадку, коли гостям доводилося дуже довго очікувати на вінчання, вони починали жартома запитувати один одного: "Чи може часом чоботи в молодого не затісні та й він не може взутися". Ця приповідка означала, що наречений торгується із майбутнім тестем за посаг, або невдоволений запропонованою сумою [21, с. 75].

Одразу після шлюбної церемонії розпочиналася вечерея і танці. Звичайно святкування займало два дні. Першого дня частування тривало до ранку, після чого гості йшли відпочивати. Наступний етап урочистостей розпочинався приблизно о 12 годині другого дня і тривав до вечора [21, с.73].

Цікавий опис весілля у священичій родині в с. Красів Львівського повіту залишив у своїх спогадах вище згаданий С. Шухевич. Він зазначав, що перед вінчанням його сестри спершу влаштували весілля для селян, тобто "фікційне селянське весілля, на яким була і фікційна молода, і молодий, і дружки, і дружби, і свахи, і все-все, але не було фікційне те, що їдження і пиття було таке саме, як на звичайнім сільським весіллю, а так само і танці" [25, с.152].

Для виконання ролі молодих обрали найкращих у селі дівчину і парубка. Дуже дороге та урочисте весілля за участі справжніх наречених і гостей відбулося тільки через тиждень [25, с.152].

У світської інтелігенції весілля проходило за схожою схемою. Правда, в учительських сім'ях такі події відзначали у менших масштабах, що у значній мірі зумовлювалось їхнім рівнем заможності. На порядок проведення самого весільного обряду сильний вплив здійснювала міська культура, хоча повністю не ігнорувалися і народні звичаї.

Окремі освітяни виступали за зведення учасників родинних свят до вузького сімейного кола. Зокрема, І. Блажкевич у брошурі "Культурна людина" пропонувала не запрошувати великої кількості гостей, обмежити весілля одним днем, відмовитися від музики і спиртних напоїв, натомість гроші, відкладені на святкування, пожертвувати на місцеву читальню чи на іншу благодійну справу [4, с. 23].

Таким чином, проаналізований джерельний та історіографічний матеріал дозволяє вести мову про певні закономірності весільної обрядовості у середовищі галицької сільської інтелігенції кінця XIX - 30-х років XX ст. На особливу увагу заслуговує процес вибору пари і сватання, який відрізнявся у світської інтелігенції і представників майбутнього духовенства. Якщо перші могли шукати пару навіть через газетні оголошення, то другі зазвичай практикували численні відвідини родин сільських священиків під час літніх канікул. Однак і ті, і інші створювали подружжя на принципах соціальної ендогамії.

При укладенні шлюбу, крім особистих вподобань чи волі родичів, суттєвий вплив мав матеріальний чинник, що було продиктовано низкою суб-

'ективних і об'єктивних причин. Цей же матеріальний фактор обумовлював звуження рамок родинних урочистостей серед багатьох представників світської інтелігенції, зокрема вчителів.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів у м. Львові, ф. 348, оп. 1, спр. 6804, арк. 1 - 37.
2. Державний архів Тернопільської області, ф. Р-3205, оп. 1, спр. 2, арк. 1 - 23.
3. Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 48, спр. 67, арк. 1 - 42.
4. Блажкевич І. Культурна людина. - Яворів: Накладом укр. вид. спіл. "Громада" у Львові, 1932. - 32 с.
5. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884-1939. - К.: Либідь, 1995. - 424 с.
6. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. - К.: Наукова думка, 1988. - 192 с.
7. Дольницький О. Літопис роду Дольницьких. Документи, матеріали, спогади: генеалогічне дослідження. - Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. - 658 с.
8. Дрібні оголошення // Діло. - 1926. - Ч. 43. - С. 4.
9. Дучимінська О. Весняні дні // Дучимінська О. Сумний Христос. - Львів: Каменярь, 1992. - С. 152-218.
10. Заклинський О. Записки пароха Старих Богородчан. - Торонто: Добра Книжка, 1960. - 122 с.
11. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі в дискурсі греко-католицького духовенства Галичини другої половини ХІХ століття // Україна модерна. - Львів, 2000. - Ч. 4-5. - С. 50-80.
12. Кобринська Н. Дух часу // Кобринська Н. Дух часу : Оповідання, повість. - Львів: Каменярь, 1990. - С. 18-33.
13. Кобринська Н. Задля кусника хліба // Кобринська Н. Дух часу: Оповідання, повість. - Львів: Каменярь, 1990. - С. 34-70.
14. Л. Б. Як виховуються питомі гр. к. Головної семінарії ві Львові, на провідирів народа (Допись семінариста) // Народ. - 1890. - Ч. 2-3. - С. 27-28.
15. Лукіянович Д. Франко і Беркут // Лукіянович Д. Вибрані твори. - К.: Дніпро, 1973. - С. 114-232.
16. Оголошення // Новий час. - 1930. - Ч. 95. - С. 11.
17. Оголошення // Новий час. - 1938. - Ч. 37. - С. 10.
18. Побратимка. Як у нас виховують ся йїмосцянки на йїмосців і який хосен із них народови (Письмо з Станіславщини) // Народ. - 1890. - Ч. 11. - С. 157-159.
19. Пристай О. З Трускавця у світ хмародерів. Спомини з минулого і сучасного: У 4 т. - Львів - Нью-Йорк, 1935. - Т. II. - 366 с.
20. Стрільбицький Н. Дім галицько-руського съвщященника в І. половині мнущого століття // Нива. - 1908. - Ч. 4. - С. 115-121.

21. Тарнавський Ф. Спогади: Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священицьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX сторіччя і в першій декаді XX сторіччя. - Торонто: Добра книжка, 1981. - 267 с.
22. Цегельський Ю. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилу. - *Ellicot City: Смолоскип*, 1992. - 787 с.
23. Чайковський А. Наші пословиці // Жіноча доля. - 1926. - Ч. 5. - С. 6-7.
24. Шлемкевич М. Галичанство. - Львів: За вільну Україну, 1997. - 104 с.
25. Шухевич С. Моє життя: Спогади. - Лондон: Видання Української видавничої спілки, 1991. - 619 с.
26. Himka J.-P. *Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century*. - Edmonton: CIUS, 1988. - 343 p.